

Prvotni akumulacijski procesi v sumerski družbi

Abstract

Primary Accumulation Processes in Sumerian Society

In this article I describe the conditions for the emergence of capitalism, situating it within the new social conditions of the 13th-15th centuries, in which feudal lords, the clergy, agrarian landlords and the aristocracy came together to form a ruling class in response to deep social conflicts. Between the 16th and 17th centuries, we saw the establishment of a centralised state that simultaneously controlled all aspects of reproduction, deprived European workers of their means of subsistence, subjugated the productivity of indigenous American and African populations, and enslaved labour in the mines and plantations. To this I add the feminist interpretation of Silvia Federici, who argues that the ruling elite of the time also introduced domination and conflict between men and women into class conflict and domination. I relate this to Öcalan's argument that male domination and the exploitation of women already took shape with the establishment of Sumerian society, which is characterised by the reorganisation of society in the form of a centralist state, an extractive economy, colonialism, the humiliation of women and the establishment of a coalition between a powerful man, a priest and a shaman. I conclude by demonstrating the structural link between the centralised property management mechanisms used by the temple and the colonial practices endogenous and endemic to the centralised early city-states, and what can still be identified today as capitalist practices manifested in the form of increased violence against women, expropriation of communal property and colonialism.

Keywords: capitalism, class division, gender division, Öcalan, Federici

Veronica Maio holds a degree in Philosophy from the University of Turin. She is interested in techniques of the self, processes of subjectivation and feminist philosophy. She presented this article at the conference (2023) Challenging Capitalist Modernity, We want our world back, Resist, Reclaim and Rebuild. Email: veronica.maio@edu.unito.it

Povzetek

V članku opišem pogoje za nastanek kapitalizma, in sicer jih postavim v nove družbene pogoje od 13. do 15. stoletja, v katerih so se fevdalci, duhovščina, agrarni veleposestniki in aristokracija združili v vladajoči razred kot odziv na globoke družbene konflikte. Med 16. in 17. stoletjem smo bili priča vzpostavitvi centralizirane države, ki je sočasno nadzorovala vse vidike reprodukcije, odvzela evropskim delavcem sredstva za preživetje, si podredila produktivnost avtohtonega ameriškega in afriškega prebivalstva ter zaslužnija delovno silo v rudnikih in na plantažah. K temu dodam feministično interpretacijo Silvie Federici, ki trdi, da je takratna vladajoča elita v razredne konflikte in dominacijo uvedla tudi dominacijo in konflikt moških z ženskami. To navežem na Öcalanovo trditev, da sta se moška dominacija in izkoriščanje žensk oblikovala že z vzpostavitvijo sumerske družbe, za katero je značilna reorganizacija družbe v obliki centralistične države, ekstraktivnega gospodarstva, kolonializma, poniževanja žensk ter vzpostavitve koalicije med močnim moškim, svečenikom in šamanom. Zaključim tako, da pokažem na strukturno povezavo med centralističnimi mehanizmi upravljanja z lastnino, ki jih je uporabljal tempelj, kolonialnimi praksami, ki so endogene in endemične za centralizirane zgodnje mestne države, in kapitalistično prakso, ki jo še danes lahko prepoznamo in se kaže v obliki povečanega nasilja nad ženskami, razlastitve skupne lastnine in kolonializma.

Ključne besede: kapitalizem, razredna delitev, spolna delitev, Öcalan, Federici

Veronica Maio je diplomantka dodiplomskega študija filozofije na Univerzi v Torinu. Njeni interesi se osredotočajo na tehnike jaza, procese subjektivacije in feministično filozofijo. Pričujoči članek je predstavila na konferenci (2023) Challenging Capitalist Modernity, We want our world back, Resist, Reclaim and Rebuild. E-mail: veronica.maio@edu.unito.it

Razprava o izvoru kapitalizma mora izhajati iz koncepta prvotne akumulacije – koncepta, ki ga Marx v prvem zvezku Kapitala omenja kot fazo pred kapitalistično akumulacijo in ki je opisana »ne kot rezultat, temveč izhodišče kapitalističnega načina produkcije.« (Marx, 1977) Ta okvir ne poskuša le opredeliti obdobja in specifičnih zgodovinskih dogodkov, ki so se zgodili pred kapitalizmom in ki nam omogočajo bolje razumeti njegov nastanek, temveč si prav tako prizadeva razjasniti proces in pogoje, ki so privedli do vzpostavitve kapitalističnih odnosov. Koncept prvotne akumulacije je namreč povezan s specifičnim zgo-

vinskim procesom, ki nam omogoča boljše razumeti strukturne pogoje, potrebne za obstoj kapitalistične družbe, ki ohranjajo »preteklost kot nekaj, kar še vedno živi v sedanjosti« (Federici, 2022).

Prav materialistične in foucaultovske feministke, kot je Silvia Federici, so pomagale razkriti in analizirati skrivnostno naravo tega procesa (Federici in Fortunati, 1984). Genealoško delo Federici o procesu prehoda v kapitalizem je na primer pokazalo, da se je ta pojavil kot odziv fevdalcev, trgovske aristokracije, škofov in papežev na globoke družbene konflikte, ki so med letoma 1350 in 1500 zamajali njihovo moč (Federici, 2022). Šlo je za kontrarevolucijo in ne za rezultat evolucijskega procesa kot oblikovanja gospodarskih sil, ki so dozorele v starem sistemu, toda razvoj kapitalizma kot posledice odgovora na krizo fevdalne oblasti ni bil edini proces, ki bi lahko vodil v spremembo družbenega sistema, kar ne pomeni, da je bil neizogiben ali da so ga povzročili prav ti posebni zgodovinski dogodki: v tistem času so uporniki in pripadniki velikih družbenih gibanj v Evropi načrtovali in predlagali novo egalitarno in zadružno družbo.

Omenjene družbenoekonomske in verske elite so si prav tako zadale nalogo, da bodo s pomočjo neenakopravne spolne politike v boj pritegnile mlade delavce. Ti so razredni boj spremenili v antagonizem do žensk in tako omogočili uvedbo nove spolne delitve dela in erozijo (ali spodkopavanje) družbenega položaja žensk. Lov na čarovnice je predstavljal vrhunec nasilja tega procesa.

Med 16. in 17. stoletjem smo bili priča vzpostavitvi centralizirane države, ki je sočasno nadzorovala vse vidike reprodukcije, odvzela evropskim delavcem sredstva za preživetje, si podredila produktivnost avtohtonega ameriškega in afriškega prebivalstva ter zaslužnila delovno silo v rudnikih in na plantažah. Toda, kot izrecno poudarja Federici, »prvotna akumulacija torej ni bila omejena na akumulacijo in koncentracijo kapitala ter delavcev [...] . Zajemala je tudi akumulacijo razlik in delitev znotraj delavskega razreda, pri čemer so hierarhije na podlagi spola kot tudi na podlagi 'rase' in starosti postale konstitutivne za razredno nadvlado in formacijo modernega delavstva.« (Federici, 2022: 85) Tako se pokaže, kako je proces prvotne akumulacije postal predvsem strategija vladanja za nadzorovanje in discipliniranje vseh oblik nestrinjanja in upora (Federici, 2022), ki zlasti s hierarhično delitvijo na podlagi spola ustvarja pogoje za učinkovitejšo produkcijo vrednosti ter omogoča cerkvi in državi, da spretnosti in potencial ljudi spremenita v delovno silo, ki si jo je treba prisvojiti.

To arheologijo prehoda v kapitalizem je treba umestiti v okvir Öcalanove filozofije, da bi lahko razumeli korenine njegovega logičnega, zgodovinskega, materialnega in ideološkega začetka: po Öcalanu moramo izvor družbenih delitev, na katerem temelji prvotna akumulacija, iskati v starodavni Mezopotamiji, v zgodovinski fazi (ali trenutku), ki je privedla do institucionalizacije hierarhije.

Prvotna akumulacija se torej začne s spremembo miselnosti, ki se je pojavila z razvojem kmetijstva. Ženske so bile tiste, ki so imele ključno vlogo pri razvoju sedeče družbe, v kateri so določale kulturo, znanje, odnos do okolja in reprodukcijo skupnosti ter upravljale z njimi. Do spremembe miselnosti te naravne oblike družbe je prišlo, ko se je »močan moški«, lovec, ki si je kljub svoji obrobni in nezanesljivi vlogi svoje mesto v družbi prisvojil s silo, povezal s skupino starešin, ki v skupnosti do tedaj ni igrala nobene vloge, ter razvil obliko družbe, namenjene sistematičnemu zatiranju in marginalizaciji žensk, na primer z izobraževanjem in usposabljanjem mladih moških za nasilen boj in ubijanje: tako sta se razvili avtoriteta in hierarhija (Öcalan, 2016). Razvoj avtoritete in hierarhije, še preden se je vzpostavila razredna družba, predstavlja eno najpomembnejših prelomnic v človeški zgodovini: točko, ki je postavila temelj patriarhalne oblasti. Institucionalizacija patriarhata kot sistema za opredelitev ter organizacijo družbe in ljudi se je sčasoma preoblikovala v državno oblast (Öcalan, 2016).

To pomeni, da se je zgodovinsko gledano moška avtoriteta pojavila v komunitarni družbi, ki je temeljila na načelu redistribucije in nasprotovala vsakršni obliki kopičenja, kar je v globokem nasprotju z moralo in religijo (Burkert, 1991). Patriarhalna družba je sprva izražala oblike hierarhične organizacije, ki so bile koristne in učinkovite. Kot poudarja Öcalan: »preden je dominacija postala vsesplošni del medčloveških odnosov, ni bilo mogoče razviti sistema izkoriščanja človeške sile in njegove aplikacije. Namesto tega je bila dominacija povezana s posedovanjem [...]. A prav posedovanje je predpogoj, jedro vseh sistemov lastništva. S slednjim se je začelo novo obdobje, v katerem so skupnost, ženske, otroci, mladina ter območja za lov in nabiralništvo postali lastnina [...]. V tistem času je šaman ustvarjal mitologijo te nove dobe. Njegova naloga je bila, da v zavesti dominantnih moških to novost prikaže kot veličasten napredek.« (Öcalan, 2016) In če avtoritarne, dominantne sile ne bi tako učinkovito konstruirale pripovedi in sistemov, ki legitimirajo njihovo moč nad ljudmi, bi se družbene skupine dejansko lahko veliko lažje osvobodile stanja podrejenosti. Zato je že od poznega neolitika dalje, enako kot v 16. – 17. stoletju, državna oblast potrjevala svoj nadzor nad družbo s sistematično in obsežno uporabo nasilja in prevar, kot prava kontrarevolucija odporu družbe proti oblasti.¹

Institucionalizacijo hierarhije, ki je formalno poustvarjena v temeljni obliki organizacije države, izražata sistematična patriarhalna podrejenost in centralizacija lastništva; pojava, ki sta, kot sem poudarila, neločljiva in temeljna elementa prvotne akumulacije, ki je omogočila prehod v kapitalizem. Zato lahko

¹ Ep o Innani, ki je po vsej verjetnosti nastal pred cca. 4000 leti pred našim štetjem, priča o neuspelem poskusu patriarhalnega načela, da bi izpodrinilo naravno žensko načelo, saj se Innani navkljub nasprotovanju države in oblasti ter nasilju uspe ponovno vzpostaviti in obdržati (Öcalan, 2016, op. cit.: str. 37).

rečemo, da kapitalizma ne moremo obravnavati kot izključno ekonomskega fenomena, temveč kot način vladanja »veleposestniških, izkoriščevalskih, kolonialnih in asimilacijskih sil« (Öcalan, 2021: 132): kot monopol moči in kapitala.

Ta novi sistem se je v celoti razvil in uveljavil v poznem Uruku (3.–4. tisočletje p.n.št.) v Spodnji Mezopotamiji. Kot poudarja Federici, je bil »plantažni sistem odločilen za razvoj kapitalizma ne le zaradi ogromnega presežka delovne sile, ki ga je akumuliral, temveč tudi zato, ker je načrtoval vzorce organizacije dela, gospodarskega povezovanja, proizvodnje za izvoz in mednarodnega razporejanja delovne sile, ki so postali paradigmatični za kapitalistične odnose«. (Federici, 2022) V Uruku in južni Mezopotamiji se je v 4. tisočletju pred našim štetjem zgodil temu podoben proces, ki ga je povzročila uvedba novega načina organizacije kmetijske proizvodnje: zahvaljujoč tehničnim inovacijam je sistem brazd na dolgih poljih z namakanjem prvi mestni državi v zgodovini omogočil prvo primitivno akumulacijo (Liverani, 1998: 19–26). Takšna kmetijska tehnologija je za razliko od sistema namakanja v bazenih, ki ga je bilo mogoče samostojno upravljati na ravni družine ali vasi, zahtevala prisotnost koordinacijske skupine za sajenje in upravljanje. Mestna revolucija, ki jo je spodbudila ta kmetijska inovacija, je torej predpostavljala obstoj oblike oblasti, ki je bila sposobna usklajevanja in načrtovanja delitve zemljišč skupaj s kolonizacijo precej velikega ozemlja: materialna in ideološka institucija, ki je postala osrednja točka tega centraliziranega sistema upravljanja, je bil tempelj.

Toda velika rast in širitev kmetijske proizvodnje, ki jo je prinesel omenjeni tehnološki razvoj v nekaj stoletjih, ni bila usmerjena v izboljšanje življenjskih pogojev prebivalstva, temveč je služila strukturnemu preoblikovanju družbenih odnosov skupnosti na podlagi izkoriščanja dela prebivalstva (tlaka), ki ga je vzpostavila institucija templja. Ta institucija je imela monopolno pravico do distribucije proizvodov, shranjenih v templju, in razporejanja dela v skupnosti. V veliki meri je šlo za neuravnotežen sistem z dvojnimi krogi redistribucije, saj so pomembne dobrine, ki so jih ustvarili (delavci), potovale iz zunanjega kroga v osrednje skladišče (tempelj), iz templja pa v notranji krog zaposlenih (upraviteljev in vodij) (Liverani, 1998: 91). Tempelj je bil institucija, zadolžena za infrastrukturne in logistične vidike omenjene družbene preobrazbe, kot institucija pa je svojo moč utemeljevala v ideološki legitimnosti, zaradi katere je tempelj dobil osrednjo, vodilno vlogo v družbi. Način upravljanja presežka, ki ga je predlagal tempelj, je moral poskrbeti za ideološko kompenzacijo družbenih stroškov urbane revolucije: »zato je odvzem sredstev proizvajalcem [...] in njihovo usmerjanje v skupno dobro zahteval močan odmerek prisile, ki je bila bodisi fizična [...] bodisi ideološka. In tempelj je bil edina institucija, ki je bila sposobna prepričati proizvajalce, da se odpovedo znatnim delom svojega dela v

korist skupnosti in njenih voditeljev, in sicer pod pretvezo njihovega božanskega izvora.« (Liverani, 1998: 34-35)

Glede ideološkega elementa, ki je značilen za primitivno akumulacijo, Algaze v skladu z Wallersteinovo študijo o »svetovnem sistemu« (Wallerstein, 1974) pokaže na strukturno povezavo med centralističnimi mehanizmi upravljanja z lastnino, ki jih je uporabljal tempelj, in kolonialnimi praksami, ki so endogene in endemične za centralizirane zgodnje mestne države (Algaze in dr., 1989). Za legitimizacijo novih hierarhij je bilo namreč treba izdelati jasno opredeljen simbolni sistem oblasti in strateško kolonizirati ozemlja pod oblastjo zgodnjih mestnih držav, da bi zagotovili velike količine kovine, lesa in kamna, s katerimi so krasili nove monumentalne javne zgradbe. Čeprav se v tem obdobju gospodarsko izkoriščanje periferije s strani centra ni nanašalo na primarne potrošne dobrine, s katerimi so samostojno upravljala avtohtona ljudstva, pa je vseeno močno vplivalo na način življenja omenjenih skupnosti, ki so na primer morale na svojih ozemljih uvesti ekstraktivno gospodarstvo v korist južnih mest, kot je to veljalo v primeru severnih gorskih kantonov, zlasti rudarskih območij. Takšno izkoriščanje ni vplivalo le na gospodarstvo, temveč tudi na način organizacije družbe: v družbah s periferije, ki se niso organizirale po načelu državnega modela, se je hierarhičnost krepila v liku poglavarja: v figuri, ki so jo poznali in podpirali uruški trgovci in vodje, ki so sodelovali z avtohtonimi elitami pri vzpostavljanju proizvodnega sistema, ki je deloval v korist južnega mestnega gospodarstva (Liverani, 1998: 101). Lokalne elite so z asimilacijo načina življenja južnih mezopotamskih skupnosti tako postale utelešenje obsežnega sistema dominacije.

Materialistična in genealoška feministična perspektiva sta na koncu zagotovili dodatne argumente za razumevanje tega, zakaj Öcalan izvor kapitalizma pripisuje sumerski družbi, kajti ne gre izključno za ekonomski sistem, temveč za način vladanja, ki je zarisal transformacije v mezopotamski družbi 4000 let pred našim štetjem, ki so se izkristalizirale v poznouruški kulturi, v kateri smo bili priča tistim materialnim in ideološkim pojavom, ki se še danes v procesih prvotne akumulacije ohranjajo kot preteklost v sedanjosti, in sicer v obliki povečanega nasilja nad ženskami, razlastitve skupne lastnine in kolonializma.

Prevedla Katarina Majerhold